

Lå fortidens kongesæde i Jelling eller Lejre?

Troels Brandt 2/4 2019

Jellings runesten og nyfundne anlæg var rejst til minde om Gorm og Thyra og om Danmarks samling og kristning – et spektakulært arkæologisk mindesmærke, som er UNESCO-beskyttelsen værdig. De sidste hundrede år har man også knyttet kongeslægten opståen til Jelling – men her opstår berettiget tvivl.

Før da tvivlede ingen på sagnene om den danske kongeslægt fra Lejre – hjemstedet for danernes sagnomspundne Skjoldunger. Kongerne valgtes ifølge Sven Aggesen i 1185 af en "kongestamme" – principielt indtil 1660. Rækkefølgen og antallet af konger blev manipuleret af bl.a. Saxo, så Danmark fremstod som udelt og uafhængigt, før kejserrigerne opstod på Kristi tid – antageligt konstrueret af gruppen omkring Absalon som argument mod tilhængere af lensed til kejseren.

I nationalromantikens svulstige tid i 1800-tallet gik dyrkelsen af Lejrekongerne over gevind – det kaldte på reaktion. Kildekritikken med professorerne Kristian Erslev og siden Curt Weibull i spidsen var derfor nødvendig og berettiget. Desværre gik nogle efterfølgere i den modsatte grøft. Uden andet kildegrundlag end de to Jellingsten, som slet ikke taler om kongesæde, erklærede bl.a. den radikale statsminister Zahles departementschef og senere professor, Erik Arup, i sin *Danmarks Historie* i 1925: "**sikkert er det, at Gorm omkring 950 var konge, og at hans kongesæde var Jelling.**" og "**allerede deri synes at ligge, at den kongemagt, der siden Huggleiks dage [500-tallet] havde været i Danmark, var begrænset til Jylland**". Med henvisning til Adam af Bremen, Arups foretrukne kilde, blev Gorms far, Hardeknud, til "*Svends søn fra Norge*" - en opkomling udefra uden fortid og adkomst.

Erik Arups *Danmarks Historie* mødte mange indsigelser fra kollegerne – herunder skrev Erslev, at Arup "*kunne blive tryllebundet af sin egen gætning*". Arup opgav derfor at afslutte sidste bind, men hans *Danmarks Historie* blev toneangivende hos efterfølgerne på grund af dens nye historiesyn. Det pegede frem mod materialismens forskellige afskygninger, hvor kongernes historie og betydning blev nedtonet mest muligt.

Der var endnu ingen oldtidsminder i Lejre, som kunne hamle op med Uppsala og Jelling, så historikerne kunne den gang uimodsagt påstå, at Lejre aldrig havde eksisteret. Hovedet på sømmet blev, da Arups discipel, Niels Lukman, fik gjort Lejres helte til centraleuropæiske og hunnisk konger – skrevet på tysk i 1943. Nogle sagn var utvivlsomt østgermansk inspirerede, men både han og Arup glemte at bruge de nye kritiske principper på de alternativer, som opstod af deres egne antiteser. Oxford-forskeren Christoffer Tolkien kaldte da også Lukmans metode at sammenligne navne på for forældet, leg med ord og "*pervers*".

Kildekritikken medførte i sin tid en illusion om, at man kunne udskille de "sikre kendsgerninger" og ignorere svagere kilder i stedet for rapportering af usikkerhed som andre fag. Historikernes metoder fik næsten alle til at forlade de usikre kilder om den populære vikingetid uden at modsige gurun Arups Jelling. Arups og Lukmans påstande fik på forunderlig vis lov til at stå uantastede. Lejre var død som en sild.

I 1998 sendte den svenske historiker, Henrik Janson, i sin disputats Arups kilde, Adam af Bremen, ned til tælling – sekundært af den danske professor Niels Lund. Samtidig har der i dag bredt sig en skepsis med hensyn til Erik Arup, men ingen historiker har taget konsekvensen og gjort op med hans tolkning af Jelling og Lejre, bortset fra småkritiske bemærkninger. I Jelling præsenteres stedet nærmest som kongerigets vugge – hvilket kun kan forsvares som symbolik – mens Lejre Museum reducerer sin egen rolle i historien med henvisning til tvivl fra Curt Weibull. Curt Weibull beskæftigede sig imidlertid stort set ikke med Lejre, da hans ærinde var en berettiget kritik af Saxo, som kun er en af Lejres skriftlige kilder.

Af kilder pegede den samtidige tyske bisp Thietmar ca. 1018 på Lejre som danernes hovedby og religiøse center, hvilket støttes af mindst 7 af de senere usikre nordiske kilder. Kun en kilde, Sven Aggesen, fortalte tillige om Harald Blåtands kongsgård i Jelling, men arkæologien viser nu, at den blev bygget i 968 som en del af monumentet. Der er intet spor af en ældre kongsgård i dens omgivelser trods ihærdige eftersøgninger, hvorimod kongshaller siden 1986 er væltet op af jorden i Lejre fra hele perioden 500-1050.

I Alfred den Stores Orosius-oversættelse fra 890'erne beskrev den norske købmand, Ottar, Denemearc som de danske øer og svenskekysten øst for Storebælt og nævnte at Hedeby ved Dannevirke hørte til syddanerne.

Det kan være dette grænseområde, som oprindeligt fik navnet Denemearc, da mark betød grænseområde på germansk. Resten af Slesvig og Jylland kaldte han Sillende og Gotland. Selv om Alfreds egen skriver kludrede lidt i resten af værket – måske fordi syddanerne på den tid mistede Hedeby og 7-800-tallets overherredømme i resten af Jylland – kræver det en selektiv kildekritik at knytte danerne til Jylland. Det er også vanskeligt se, hvorfor Harald på Jellingstenen skulle bruge Danmark som det nye riges navn, hvis han var jyde.

Erik Arup begrundet sin Svein fra Nortmannia med et afsnit, som er en anskuelsesundervisning i misforståelser, fordi tyskeren Adam angiveligt byggede på mundtlige oplysninger fra Sven Estridsen mere end 100 år efter begivenhederne – et forhold som Niels Lund også advarede imod i 2018. Her misforstod Adam de to andre involverede personnavne, som vi kan kontrollere, og placerede begivenheden en generation forkert. Vi skal ikke bebrejde Adam, at Arup tillige oversatte hjemstavnen som Norge. Nordmannia var frankernes betegnelse for hele Norden, inkl. oversøiske besiddelser, som Erik Kromann siden pointerede. Skal vi forklare dette, er vi nødt til at benytte de usikre danske kilder, da Adam af Bremen må anses for lige så usikker som de øvrige, som fulgte ham, når det passede i deres kram. Alle synes at have manipuleret af hensyn til kirkens renommé eller landets status som udelt før kejsermagten, som Absalon åbenbart ønskede. Sven Aggesen opfordrede os da også til ved nøjagtig granskning at udfylde, hvad han havde forbigået.

En nøgle kan findes i den tidlige, forkludrede Roskildekrønike fra 1130'erne, hvor oversætteren, Michael Gelting, gjorde opmærksom på, at forfatteren nok sammenblandede forskellige kongelister blandt sine forlæg. Der opstod pludselig mellem Erik Barn og Hardeknud 3 kristne jysk/engelske konger, som kunne vise Ansgars resultater i Danmark. Saxo greb dem senere med kyshånd til at forlænge sin kongerække, men Adam kendte dem ikke. Sætter vi vores hovedkilder Adam, Roskildekrøniken, Sven Aggesen, Saxo og sagaerne op side om side, indeholder de alle samme kongerække, når vi fjerner de tre ukendte kristne konger, flytter Erik Barn på plads i Godfreds linje som hos frankerne, og erstatter Svein med Sivard. Slægten gav kongerne adkomst i et hedensk kongedømme, så det bør ikke undre, at der bag røverhistorierne har ligget samme kongerække. Den er kun bevaret i sagaerne, der blev skrevet fjernest fra de kristne manipulationer. Kongerækken bliver derefter Ragnar Lodbrog – Sigurd Ormøje – Hardeknud – Gorm, hvor Sigurd stavedes Sigifred, Sigurd eller Sivard afhængigt af sprog. Det kunne åbenbart af en tysker høres som eller manipuleres til Svein. Syddaneren Godfred og hans sønner, som frankerne mødte og skrev om, placerede ifølge Saxo denne slægtsgren som underkonger på Sjælland. De kom til at styre historieskrivningen i de nordiske kilder, som derfor fulgte dem.

I 890'erne blev Hedeby erobret af "svenskere", som konkurrerede om handelen med et rigt Ribe-rige på tværs af Jylland, hvor der antageligt forinden havde været en overenskomst mellem syddaner og jyder om forsvar og handel. Derfor er det muligt, at Gorm indgik en strategisk aftale med kongen af Ribe-riget (sa gaernes Harald Klak?) om generobring af danernes Hedeby og ægteskab med hans datter, Thyra. Dette kan forklare de tre drottning Thyra-runesten mellem Ribe og Jelling, de nye rige gavfund på Ribe-egnen og den strategiske placering af det senere monument ved Hærvejen i Thyras rige. Thyra blev siden Danmarks "bod", da hun sikrede sin søn nr. 2 magten i sin fars rige. Den Harold, som ifølge Adam i 936 gav Hamburg-kirken tilladelse til udøvelse af kristendommen, kan være svigerfaren, hvorved udnævnelsen af 3 biskoper i Jylland i 948 ikke er i modstrid med daneren Gorms modvilje mod kristendommen.

Det sidste afsnit er naturligvis overflødig spekulation, men allerede inden hænger nutidens oplysninger sammen i modsætning til den "officielle" historie om Jellingkongedømmet og et nyt Jellingdynasti. Alt tyder på, at Jellingmonumentet og repræsentationshallen er placeret demonstrativt på vandskellet nær Hærvejen mellem jyder og tyskere af en sjællandsk daner-slægt, som ville demonstrere sin nyhvervede magt.

Den logiske konklusion på baggrund af de facts, vi kender i dag, må være, at Lejre var en omrejsende hedensk kongeslægts stamsæde, der blot flyttede de 8 kilometer ned til fjorden ved kristningen. Selv om vi aldrig kan være sikre på den tids historie, peger de skriftlige kilder ikke på andre veje. Det fører sikkert til krumspring, når man skal gøre sig fri af den gamle historiografi, der løb af sporet med Arup. I betragtning af de trecifrede millionbeløb, som postes i udgravning og formidling af de to projekter, og de nye arkæologiske forudsættninger, som Nationalmuseet beskriver neutralt, bør historikerne tage deres forgængeres postulater op til revurdering – selvfølgelig med de fornødne forbehold – i stedet for fagets tavshed om Lejres vigtige rolle i kongerigets dannelse sammen med handelsbyerne, hvor Jelling forblev spektakulær symbolik.